

ПОВИШАВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ – ПРИОРИТЕТ НА НАЦИОНАЛНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА ПОЛИТИКА

д-р Ваня Добрева
Заместник-министър на образованието и науката

**УВАЖАЕМИ ГОСПОДИН РЕКТОР,
УВАЖАЕМИ ОРГАНИЗАТОРИ НА КОНФЕРЕНЦИЯТА
СКЪПИ КОЛЕГИ И ГОСТИ,**

Времето, в което днес живеем е белязано от две големи идейни перспективи – постигане на по-добро качество на живот на всеки гражданин в страната ни от една страна, и от друга - координиране на националната икономическа политика с глобалните промени в световен мащаб. Не веднъж сме ставали свидетели как кампанийните, бързи, повърхностни промени в стил “хляб и зрелища” за известно време създават популярност на една администрация, за да потънат след това без никакъв положителен резултат. Но и стремежът да се съсредоточи погледът единствено върху далечни хоризонти понякога води до препъване не в утрешния, а в днешния ден. Убедена съм, че това е достатъчно основание да си зададем редица въпроси и да потърсим техните отговори - как да се постигне стабилна и конкурентоспособна регионална икономическа среда; как да се постигне баланс между човешките ресурси с висока квалификация, знания и умения, и условията на труд, които стимулират непрекъснатото обучение с трудови възнаграждения и социално признание; как най-ефективно да се обединят усилията и да се подобри качеството на държавното и автономното управление, качеството на обучение, на „производителите” и „потребителите” на висше образование, за да се постигнат трайни положителни промени както за повишаване благосъстоянието на отделния човек, така и в макро-рамката на европейската икономическата система, към която се стремим.

Осъзнаването на необходимостта от осигуряването и поддържането на качествено образование, като двигател на всички модели за развитие на обществото ни дава основание днес да бъдем тук, да бъдем заедно и със съвместни усилия да насочим дейността си към разрешаването на проблемите на сегашното и утрешното качествено висше образование в България.

1. За състоянието в момента

В Болонската декларация се посочва, че **качеството** в Европейското пространство за висше образование е в сърцевината на европейското сътрудничество. По-късно, през 2005 г. в Берген, Болонския процес бе обогатен с разбирането за изграждане на европейски стандарти за вътрешно и институционално оценяване на качеството.

В доклада *„Икономически предизвикателства - България 2010”* на президента на Република България от 2005 г., качеството на образованието се определя като *„фактор, който определя качеството на живот и конкурентността на икономиката, а ... чрез качеството на своя продукт образователната система се конкурира на европейския пазар”*.

Качеството е сложно понятие и не винаги се приема еднозначно. В широкия си смисъл то е **интегрално свойство на цялостния университетски живот.**

Класическото разбиране проектира качеството на висшето образование като *резултат от интелектуална среда и интелектуален процес, иманентно присъщи на университета. И в подобен аспект качеството се обвързва както със знанията, така с мисленето или разума, приложени върху знанията.* В този смисъл университетът е *«чиста от пазарни помисли институция».*

За нас проблемът за качеството на висшето образование има както европейски измерения, така и национални особености. През последните две десетилетия на прехода в България се забелязва твърде осезаемо тенденцията към спад в образователната подготовка на студентите. В много от висшите училища тя продължава и сега.

Изключителната **актуалност на проблема** за качеството и приложимостта на уменията произтича:

Първо, от необходимостта да се преодолее спадът в качеството от началото на 90-те години и се промени характера на висшето образование, което дотогава се е подчинявало на други парадигми.

Второ, от факта, че високото качество и приложимостта на уменията е условие за приобщаването ни в единното Европейско образователно пространство.

Трето, в конкуренцията, в борбата с пазарните сили успех все повече ще има това висше училище, което дава качествен и търсен продукт. И потребителите (студенти, работодатели) все повече го осъзнават, особено в доминиращия вече (в съзнанието на много българи) контекст на европейските ценности.

Анализът на причините, водещи до понижаване на равнището на качеството и приложимостта на уменията, обособява няколко групи фактори: държавата, висшето училище, студентите, средното училище и пазарната среда. По-важните характеристики на състоянието се свеждат до следното.

Държавата декларира необходимостта от повишаване на качеството (например изисква въвеждането на системи за качество), но чрез нормативната си база, бюджетната си политика, както и чрез подхода към управлението и финансирането на висшите училища тя *не го стимулира*. Държавата допуска да се наруши връзката

- между системата за подготовка и системата за реализация на младите хора,
- между търсенето от потребителя и предлаганото от висшето училище,
- между развитието на висшето образование от една страна и динамично променящите се индивидуални потребности и изисквания на пазара и обществото, от друга.

Недостатъчно ефикасни са институционалната и програмните акредитации, които не изпълниха докрай ролята, отредена им от държавата за повишаване на качеството на образованието.

Висшето училище е съществен фактор за постигане на качество.

Съгласно принципите за академична и институционална автономия основното задължение и отговорност за осигуряване на качеството се поемат от висшите училища. Затова в Закона за висше образование се поставя изискването всяко висше училище да *"разработи и въведе вътрешна Система за оценяване и поддържане на качеството на обучение и на академичния състав, като включва и проучване на студентското мнение"*.

Днес, все още има висши училища, които нямат подобни системи, други не са ги въвели напълно, трети се сблъскват с различни обективни и субективни трудности при прилагането им. Системите най-често са регламентирани със съответната нормативна база и са създадени като структури, но реалното им влияние върху качеството на обучение все още е твърде слабо, в редица случаи – символично. Те работят добре «на книга», но когато не решават същностните въпроси на качеството, свързани преди всичко с мотивацията на преподаватели,

студенти и академични ръководители, ефектът е минимален. Това обуславя необходимостта от създаване на оптимален модел за функциониране и непрекъснато подобряване на измерителите на качеството на обучение и приложимостта на уменията съобразно постоянно изменящите се вътрешна и външна среда.

Сериозен проблем на образователните институции е, че често ръководните органи определят спектър от специалности, които звучат атрактивно, но в много случаи тяхното съдържание не отговаря на изискванията на пазара на труда. При това, специалностите и броят на приеманите студенти се предлагат като се имат предвид наличните и исторически обособили се дадености на висшето училище (преподаватели, материална база), без да се отчитат потребностите на практиката и без да се очаква нейната помощ. Качеството се обвързва и с удовлетвореността на потребителя, но работодателят го няма там, когато и където висшето училище решава въпросите *на какво студентът да се учи*. В колективните ръководни органи за управление на университета участват само лица на основен трудов договор в институцията. Участващите представители от студентските организации обичайно имат пасивни позиции, а и в много случаи недостатъчна компетентност.

Академичният състав, който практически решава въпросите за теоретичното и практическото обучение, и възможностите за реализация на подготвяните специалисти, не винаги познава достатъчно добре потребностите на работодателите, но и (понякога) има различни интереси. Преподавателите най-често са откъснати от професионалната практика, в която след университета постъпват техните възпитаници. Те често не са запознати с актуалните изисквания за знания и ключови компетентности, а и често са в невъзможност да им ги дадат. За това те нямат особена вина. Защото тяхната научна кариера, съгласно все още действащия ЗНСНЗ, е свързана основно с научни публикации, отразени най-вече в престижни научни списания. А дали студентите, които те обучават, имат умения, необходими на бъдещата им професионална практика, всъщност няма особено значение за тяхната хабилитация.

Академичният състав - този най-високо подготвен интелектуален потенциал на нацията, има нисък социален статус и справедливо търси възможности за своята реализация. След като не получи финансово договорирани поръчки за научни изследвания, той намира допълнителни източници - много често участва в учебния процес на различни висши училища или в други неакадемични дейности.

Често се забелязва отсъствие на единство между научните изследвания и преподаването, което се отразява върху качеството на обучение и приложимостта на уменията.

Бизнесът и обществената практика имат също своя съществен дял в качеството на подготовката. Пазарът е най-верният ориентир, по който университетите могат да сравняват адекватността на своите учебни планове, съдържанието на обучението и подготвените специалисти с изискванията на бизнеса и реалната практика.

За разлика от развитите пазарни страни, *конкурентният натиск на пазара на труда* върху студентите е слаб или почти липсва. Голяма част от средните и дребните работодатели все още не са стигнали до разбирането, че просперитета на фирмата или службата им зависи от високата компетентност и образование на нейните специалисти. Те не търсят студентите, а и университетите не се интересуват от тях. В част от нашето общество образованието девалвира като ценност, а от това произтичат нагласи за други, по-лесни начини за личен успех. При постъпването на работа в много случаи не знанията и уменията са конкурентно предимство, а бизнес-отношенията и други връзки.

Професионалният и научен растеж на младия човек в живота почти не зависи от това, как ще завърши той обучението си и затова неговият стремеж е дипломата за висше образование, а не стремеж реални знания и умения.

При разширените възможности за придобиване на висше образование в университети извън страната (Европа, САЩ и др.) недостатъчна е конкурентоспособността и атрактивността на българските висши училища.

Ето защо един от основните приоритети при реализиране на стратегическата цел на висшето образование в България е **ПОСТИГАНЕ И ПОДДЪРЖАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНО КАЧЕСТВО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ И НА КВАЛИФИКАЦИЯТА ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ.**

Какви трябва да бъдат нашите усилия в тази насока? Без да претендирам за изчерпателност, ще се опитам да маркирам някои от тях.

1. На държавно равнище - държавата и академичните дейности, свързани с качеството на обучение

Учебните планове е необходимо да бъдат „гъвкави“, като имат развит фундамент от знания в рамките на професионалното направление и широко развит набор от учебни дисциплини и практически умения, формиращи знания по конкретната специалност, като част от тях се водят от изявени специалисти от практиката и бизнеса.

Структурните характеристики на обучението трябва се определят както от гледна точка на бъдещото технологично развитие на страната, така и от взаимовръзката в системата *пазари - износ-индустрия - научно осигуряване - обучение - университетско образование*. Трябва да се стимулира интердисциплинарното обучение и създаването на междууниверситетски програми с подобрена комплексност.

Независимо от специалността, по която студентът се обучава, освен широкопрофилна подготовка, в рамките на професионалното направление на бакалавърската образователно-квалификационна степен се усвояват и общи ключови компетентности (т.н. «преносими знания и умения»^{1[1]}). Те трябва да се съгласуват с работодателите, а тяхното постигане се контролира във висшето училище.

Държавата защитава обществения интерес за повишаване на качеството на висшето образование като създава условия за подобряване на административния капацитет на висшите училища, системата за външното оценяване, актуализирането на нормативната база и създаване на данъчни облекчения за бизнеса.

За да се създаде публичност на качеството и съответствието му с европейските стандарти, добре би било държавните изпити и дипломните защиты да се провеждат в присъствието на **представители на съответната браншова организация и представители на бизнеса.**

Следакредитационно наблюдение и контрол е нова дейност на Националната агенция за оценяване и акредитация и чрез нея се разчита висшите училища да актуализират своите действия за постигане на устойчивост на качеството след акредитацията и неговото системно повишаване. По този начин се дава по-широка публичност на резултатите от оценяването.

---

^{1[1]} Езикови познания, компютърни умения, юридическа грамотност, умения за самостоятелно и творческо решаване на проблеми, за работа в екип и участие в дискусии, умения за анализиране, интерпретиране, обобщения и поставяне на проблеми, за правилен писмен и вербален изказ на мисълта, умения за професионално и социално общуване, умения за планиране, организиране и вземане на решения. Възпитават се личностни качества като съобразителност, предвидливост, находчивост, гъвкавост и комбинативност, комуникативност, навици за самообучение, бързина и гъвкавост на мисловните процеси и интелектуалните реакции и т.н.

Би било целесъобразно да се разработят универсални национални индикатори за качеството на висшето образование, по които ежегодно да се провежда оценка за реалното състояние на качеството в мрежата от висши училища и да се инициира съставянето на рейтингова система.

На последната среща на министрите, отговарящи за висшето образование (Берген, май 2005 г.), е изразена увереността, че ангажиментите, които следват от изпълнението на Болонския процес по отношение на качеството ще са първостепенна задача за университетите. Установено е, че качеството на висшето образование се намира в сърцевината на изграждането на Европейското пространство за висше образование. Министрите се ангажират да подкрепят по-нататъшното развитие на осигуряване на качеството на институционално, национално и европейско ниво. Те подчертават необходимостта от разработване на взаимно приети критерии и методологии за осигуряване на качеството.

В заключение бих искала да подчертая, че висшето образование в България е част от европейското образователно пространство, част от общата ангажираност на всички страни да се изправят с разумен политически и социален отговор пред реалностите на бързо променящия се свят, да се справят с настоящите и бъдещи предизвикателства, да съхранят традиционните ценности на образованието в националния им аспект и да го превърнат в средство за изграждане на един по-хуманен и защитен свят.

В този смисъл екипът на МОН очаква от участниците в Първата национална научна конференция с международно участие по проблемите на качеството да споделят своя опит, резултатите от разработката на Системите за оценяване и поддържане на качеството на обучение и на академичния състав, иновативните си виждания и проблеми с отчитане на националните и европейските приоритети.

Позволете ми да изразя своята увереност, че предстоящата дискусия, посветена на качеството на висшето образование в България ще се впише в нашите общи усилия за модернизация на българското образование и неговото хармонизиране с европейското образователно пространство. Позволете ми също така, от името на Министерството на образованието и науката и лично от свое име, да благодаря на всички, чиято енергия направи възможно провеждането на днешната дискусия. Мисля, че в забързания ход на новия 21 век, в условията на глобалното общество, широкото навлизане на информационните и комуникационните технологии, качеството на висшето образование е важен приоритет и едно от средствата, което ще позволи да заемем достойно място в Европейското образователно и изследователско пространство.

УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА,

Приветствам организирането на настоящата конференция и вярвам, че тя ще бъде полезна стъпка към последователното и пълно осъществяване на модернизацията на висшето образование в България .

Желая Ви ползотворна работа!

**Д-Р ВАНЯ ДОБРЕВА
ЗАМЕСТНИК-МИНИСТЪР
НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА**